

L'IMPACTE DELS ALLOTJAMENTS A TONA: DE LA REVOLTA DELS BARRETINES (1687) AL PAS DE L'EXÈRCIT AUSTRIACISTA DURANT LA GUERRA DE SUCCESSION (1711)

XEVI CAMPRUBÍ
camprubi@periodistes.org

*The impact of billeting in Tona: from the Uprising of the Barretines (1687)
to the pass of the austriacist army during the War of Succession (1711)*

L'allotjament de soldats en cases particulars fou un motiu de conflicte permanent a l'època moderna. Al segle XVII, Tona va patir aquest problema, ja que, com molts altres indrets de la plana de Vic, era un lloc de pas habitual de l'exèrcit hispànic. El 1687, poc abans de la Revolta dels Barretines, el síndic del poble va estar involucrat en l'afer que va portar a la destitució del president de la Generalitat de Catalunya, Antoni Saiol. Posteriorment, els excessos del regiment del coronel Antoni de Clariana el 1711 mostren que durant la Guerra de Successió el problema persistia.

Paraules clau: Allotjaments, Tona, Revolta dels Barretines, Guerra de Successió, Antoni Saiol, Antoni de Clariana.

Billeting of soldiers in private homes was the cause of permanent conflict in the modern period. In the 17th century, Tona suffered from this problem, since, like many other spots on the Plana de Vic, it was a regular passing place for the Hispanic army. In 1687, shortly before the Uprising of the Barretines, the figure of syndic was involved in the affair that led to the dismissal of the President of the Generalitat de Catalunya, Antoni Saiol. Later on, the excesses of the regiment of Colonel Antoni de Clariana in 1711 show that during the War of Succession the problem persisted.

Keywords: Billeting, Tona, Uprising of the Barretines, War of Succession, Antoni Saiol, Antoni de Clariana.

Data de recepció: 29/3/2015. Data d'acceptació: 24/4/2015.

Entre els dies 5 i 8 de febrer de 1711 el regiment de cavalleria del coronel Antoni de Clariana, les anomenades Reials Guàrdies Catalanes, es va allotjar a Tona. La presència de l'exèrcit aliât en diferents indrets de la plana de Vic responia a una maniobra encaminada a frenar l'avanç de les tropes borbòniques, que poc abans havien ocupat Girona i amenaçaven d'envair la resta del Principat pel front del nord. Temerosos de l'enemic, la major part dels habitants havien fugit del poble, de manera que, en trobar-lo gairebé buit, els soldats austriacistes —és a dir, els que, en teoria, els havien de defensar— van robar tot el que van voler i, fins i tot, van calar foc en algunes de les cases. Per aquest motiu, el coronel Clariana va ser arrestat i jutjat.

El procés d'aquest oficial permet resseguir un aspecte poc estudiat de la Guerra de Successió com és el dany que el trànsit de l'exèrcit aliât va causar a la població. L'afer protagonitzat pel regiment de Clariana serveix també de motiu per analitzar de quina forma es va tractar el problema dels allotjaments en el període de 1705 a 1713 i les mesures que el govern de Carles III va posar en pràctica per evitar els excessos. A la vegada, aquest article repassa algunes situacions viscudes pels habitants de Tona al llarg del segle XVII en relació a aquesta qüestió i, en especial, en els mesos previs a la Revolta dels Barretines.

Allotjaments i legalitat

L'allotjament de soldats fou un problema gairebé endèmic a l'època moderna, que va donar molts maldecaps a les grans potències europees. La manca de casernes o fortalises suficients per poder aquarterar les tropes va fer que els governs optessin per distribuir-les en cases particulars, principalment en les de pagesos i menestrals pobres. Els comtats de Rosselló i Cerdanya foren els territoris catalans que més aviat van patir els inconvenients del pas de l'exèrcit hispànic, sobretot coincidint amb les anomenades «guerres d'Itàlia», de 1494 a 1559. Amb motiu d'una queixa presentada per la ciutat de Perpinyà, les corts celebrades a Montsó el 1547 van aprovar un capítol que establia que l'exèrcit havia de ser allotjat en recintes militars, sempre i quan n'hi hagués. En cas contrari, els soldats podien ser distribuïts en cases particulars, per a la qual cosa el propietari havia de posar a la seva disposició una tercera part de l'habitatge, o bé la meitat si es tractava d'oficials.¹

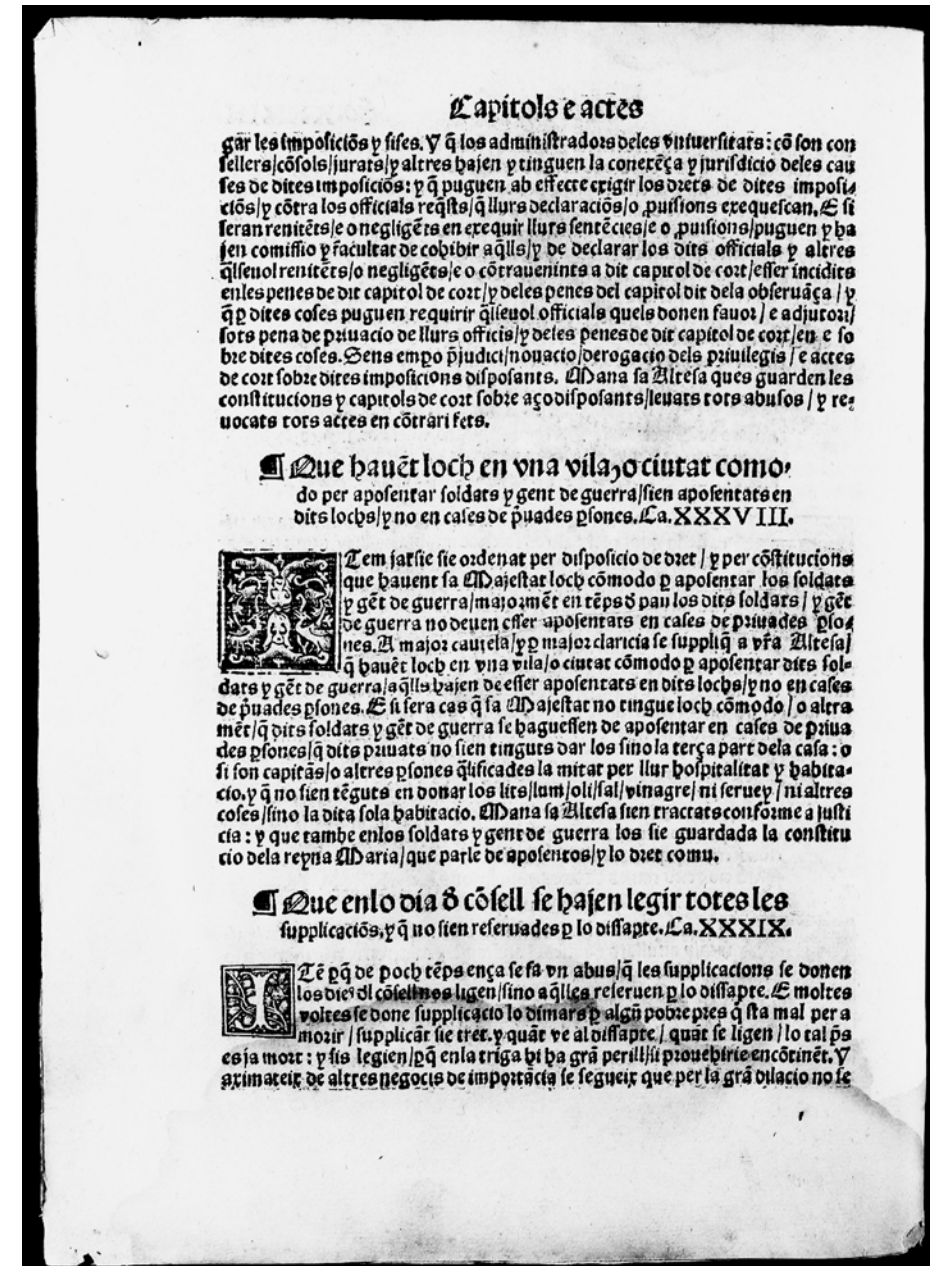
Malgrat que a partir de 1559, amb la signatura de la pau de Cateau-Cambrésis, el trànsit de tropes es va moderar, l'amenaça creixent del bandolerisme va obligar a mantenir grans contingents a Catalunya, sobretot de cavalleria. A resultes d'això, en les corts celebrades a Barcelona el 1564 es va aprovar una llei que prohibia als soldats que perseguïen bandolers allotjar-se en cases particulars —sempre i quan hi hagués castells o edificis reials a prop— i els obligava a pagar-se la despesa. Aquesta constitució fou utilitzada per la Diputació del General, sobretot a partir de principi del segle XVII, com a base de les queixes per l'excessiva càrrega que els allotjaments suposaven per a la població.²

A partir de 1635, arran de l'esclat d'una nova guerra amb França, es va produir un increment dels abusos perpetrats per l'exèrcit hispànic. El desembre de 1637 els diputats de la Generalitat van demanar al rei Felip IV que aturés els excessos que els seus soldats cometien «*contra las Constituciones de aquel Principado*». Els diputats acompanyaven la petició amb un memorial on es relataven els danys que l'exèrcit havia causat en diferents indrets de Catalunya, entre els quals hi havia alguns pobles de la comarca d'Osona. Entre els delictes hi figuraven l'extorsió, el robatori, la violació i l'assassinat.

«El conde de Fuenclara y su compañía de quinientos hombres en los lugares que [se] alojaron, especialmente en Moyá, Manlleu, Balañá, Tona, Seva, Taradell, Santa Eugenia, Sant Juliá de Altarriva [Vilatorta] Sant Hipólit, Roda, Torelló, Esquirol y Rupit, hizieron por fuerça contribuir a las universidades y consejos contra la forma de las Constituciones en muchas sumas cantidades y

1. *Constitucions fetes per lo Sereníssimo, molt Alt y molt Poderós don Phelip (...) en lo any MDXLVII.* Capítol de Cort 38, f. 33v. Biblioteca de Catalunya (BC), Mar. 77-Fol. Aquest capítol estipulava que els amos de les cases no estaven obligats a donar res als soldats i, més concretament, exclouïa de forma explícita el llit, la llum (o el foc), l'oli, la sal, el vinagre i el servei. Sobre l'aplicació d'aquesta normativa vegeu: BUYREU JUAN, Jordi. *Institucions i conflictes a la Catalunya moderna. Entre el greuge i la pragmàtica (1542-1564)*. Barcelona: Dalmau, 2005, p. 114, i CARRIÓ ARUMÍ, Joan. *Catalunya en l'estructura militar de la monarquia hispànica (1556-1640). Tres aspectes: les fortificacions, els soldats i els allotjaments*. Tesis doctoral, Universitat de Barcelona, 2009, p. 355.

2. *Constitucions fetes per la Sacra Catholica y Real Magestat de Don Phelip (...) l'any 1564.* Capítol 21, f. 7. BC, Mar. 46-4º. Sobre l'aplicació d'aquesta constitució vegeu: CARRIÓ ARUMÍ, op. cit., p. 357 i 362.

Fragment de les Constitucions de Catalunya fetes a Montsó el 1547, amb el Capítol 38 que per primera vegada regulava l'allotjament de soldats en cases particulars. *Constitucions fetes per lo Sereníssimo, molt Alt y molt Poderós don Phelip (...) en lo any MDXLVII.* BC.

cosas de valor, maltratando los vezinos, forzando donzellas, deshonorando casadas, hiriendo y matando muchos y tomándoles sus haciendas y ganados.»³

La situació va empitjorar a principis de 1640, com a conseqüència del retorn de les tropes hispàniques que havien participat en l'alliberament de la fortalesa de Salses. Segons ha apuntat Eva Serra, a partir d'aleshores els allotjaments «van ser viscuts com una ocupació». De nou, la Generalitat va enviar un altre memorial, aquesta vegada al virrei de Catalunya, el comte de Santa Coloma, per denunciar el comportament dels soldats:

«Després del rendiment de Salses, quant pensaven descansar los naturals de las moltas fatigas havian tingudas en la guerra, se tractà de alojar los soldats y, si bé, segons las generals constituciones de Cathalunya, no tenen obligació de donar sinó sola la habitació y de benignitat sal, oli, vinagre y servey, los ministros que tingueren la mà en estos alojaments, ab amanassas, los obligaren a donar als soldats menjar y bèurer.»⁴

El moment més crític, tanmateix, va arribar el març de 1640, quan el comte-duc d'Olivares, primer ministre del rei Felip IV, va imposar una nova modalitat d'allotjament, anomenat «llombard». A més de llit, llenya, oli, vinagre, sal i servei, els propietaris de les cases estaven obligats a donar un ral diari als soldats i, en el cas dels de cavalleria, també palla i civada per a la montura. Aquestes exigències, del tot contràries a les Constitucions catalanes, foren una de les causes de l'esclat, el juny d'aquell any, de la Revolta dels Segadors.⁵

En aquest context, l'abril de 1640 el *tercio* de Diego de Salcedo es trobava, de retorn de Salses, acampat al terme de Tona. Des d'allà, l'oficial va escriure una carta al virrei Santa Coloma per agrair-li l'enviament de diners, a la vegada que es queixava de les dificultats que tenia per allotjar-los i alimentar-los degudament:

3. Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA), Consell d'Aragó, Lligalls, 280, n. 13. Altres testimonis del dany causat pel pas dels exèrcits per la plana de Vic en el mateix període es poden trobar, per exemple, a: PLADEVALL, Antoni; SIMÓN, Antoni. *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del segle XVII: segons el «Diari» de Joan Guàrdia, pagès de l'Esquirol, i altres testimonis d'Osona*. Barcelona: Curial, 1986; i també a: SANZ, Joan Baptista. *Relació breu dels successos, segonas intencions y locuras que en succehit y se són fetas en la ciutat de Vich des del any 1634 fins al del 1641, inclusive*. Text reproduït a: SIMÓN, Antoni. *Cròniques de la Guerra dels Segadors*. Barcelona: Curial, 2003, p. 83-178.

4. Dietaris de la Generalitat de Catalunya (DGC), vol. 5, 1623-1644, p. 1.917-1.918. Les observacions fetes per Eva Serra sobre el retorn de les tropes de Salses a: SERRA, Eva. «Catalunya el 1640». *Pedralbes*, 15 (1995), p. 139.

5. Una enumeració detallada dels requisits d'allotjament llombard es troba en la pragmàtica dictada per Felip IV, reproduïda a: CARRIÓ ARUMÍ, *op. cit.*, p. 508. Sobre la influència que el problema dels allotjaments va tenir en l'esclat de la Revolta dels Segadors vegeu, entre altres: SERRA, Eva [et al.]. *La revolució catalana de 1640*. Barcelona: Crítica, 1991; ELLIOT, John H. *La revolució catalana, 1598-1640. Un estudi sobre la decadència d'Espanya*. València: Universitat de València, 2006; TORRES, Xavier. *La Guerra dels Segadors*. Lleida: Pagès/Vic: Eumo, 2006; i SIMON I TARRÉS, Antoni. *Pau Claris, líder d'una classe revolucionària*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2008. Com a exemples de l'impacte dels allotjaments en el territori proper a la frontera francesa durant aquest període, vegeu: ALCOBERRO, Agustí. «De la mobilització antifrancesa a la mobilització antiespanyola (1639-1641). Alguns exemples al Baix Empordà». A: SERRA, *La revolució...*, *op. cit.*, p. 165-191, i GIFRE I RIBAS, Pere. «Universitats, fiscalitat de guerra i privilegiats. A propòsit d'algunes universitats empordaneses durant la Guerra de Secessió». *Pedralbes*, 13 (1) (1993), p. 561-572.

«aciendo las diligencias posibles, al mediodia jamás tenemos haucio en los lugares por donde passamos. En quanto a la comida que les dan, es tan mala (...) que valiera mas no se la dieran», deia. Del contingut de la carta, a més, es pot inferir que Salcedo, en un moment prou delicat, procurava evitar l'enfrontament amb els civils: *«entienda V.E. que devo cumplir con las obligaciones que tengo y que no aia queixa de mi en ningun tiempo»*, afegia.⁶

Un cop acabada la Guerra dels Segadors, Tona va continuar sent un lloc de pas de l'exèrcit hispànic. L'any 1658 els jurats del poble, responsables del repartiment dels soldats entre les cases, en van assignar quatre al mas Barri, cosa que va provocar la queixa del propietari, Jaume Domènech i Desbarri, que, en tant que cavaller, estava exempt d'haver d'allotjar-los. De nou, el 1672, coincidint amb la Guerra d'Holanda, Domènech va presentar una queixa al duc de Sessa, virrei de Catalunya, perquè havien allotjat soldats a casa seva. Per això, el març d'aquell any, el virrei va ordenar als jurats de Tona que, sota pena de 500 ducats, «per via directa ni indirecta no allotjeu soldats en la casa ahont acostuma a fer sa habitació dit Jaume Domènech y Desbarri, ans bé si ni ha de allotjats los ne desallotjeu promptament». Com es pot veure, en aquesta època era habitual que els pobles haguessin de contribuir econòmicament, de forma col·lectiva, al manteniment dels exèrcits que transitaven pel país. El fet que la noblesa en restés exclosa no va fer més que empitjorar el malestar de la gent.⁷

Tona i la Revolta dels Barretines

Des de gener de 1686 i durant més de dotze mesos, una companyia de cavalleria cuirassada de l'exèrcit hispànic va allotjar-se en diversos pobles de la comarca d'Osona, entre els quals hi havia, per citar-ne alguns, Centelles, Gurb, Sant Julià de Vilatorrada, Tona i Taradell. Després d'unes setmanes sense la presència de soldats, el maig de 1687 una altra companyia, la del capità Félix Ballaró, fou allotjada als mateixos pobles, tal i com certificava Pere de Montaner, regent de la Reial Tresoreria.

«La compañía de cavallos corasas de don Plácido Carvajal, a los quatro de enero del año pasado de 1686 fue alojada en la vila de Sentellas y su baylia, en las villas de Gurb y su término, san Julián de Vilatorrada, Tona, Taradell, Tagamanent, Santa Eulalia, Malla, la Castaña, Fugarolas, San Andrés dels Balsells, Espinelbas, Santa Eugenia, Montañola, Munta, Tavérnolas, Ayguafreda, Castellsir, Sanforas, Savassona, Seba y Brull y Roda, y estuvo en alojamiento asta veinte de enero deste año de 1687, que passó a la guarnición de la plassa de Rosas. (...) El primero de mayo deste año salió de la guarnición de Gerona el capitán de corasas don Félix Ballaró y que se le señaló por

6. ACA, Generalitat, Correspondència del virrei Santa Coloma, n. 9883. Carta datada a Tona el 29 d'abril de 1640. Sobre el dany que els *tercios* hispans van causar a Santa Coloma de Farners i altres indrets de Catalunya en els primers mesos de 1640, després de l'alliberament de Salses, vegeu: SERRA, *La revolució...*, *op. cit.*, p. 32-38; i ELLIOT, *op. cit.*, p. 423-453.

7. ACA, Cancelleria, Registres, 5927, f. 236. També a: ACA, Generalitat, Deliberacions del Braç Militar, Sèrie G, 69/4, f. 95. El cas de 1658 a: PLADEVALL, Antoni. *Tona. Mil cent anys d'història*. Vic: Eumo, 1990, p. 269.

alojamiento de su compañía las mismas villas y lugares que antes tenía la compañía de don Plácido.»⁸

El malestar provocat per aquesta llarga estada dels soldats a la comarca d'Osona fou una de les causes de l'esclat, l'octubre de 1687, de la Revolta dels Barretines, un moviment de protesta social que, en paraules d'Antonio Espino, va ser «un dels més importants de l'Europa del moment». Segons aquest historiador, la falta de capacitat per part de les autoritats monàrquiques per deslliurar la pagesia catalana de la càrrega dels allotjaments va estar a punt de derivar en una situació molt semblant a la del «Corpus de Sang» de 1640.⁹

La revolta es va iniciar a Centelles, a resultes de la negativa d'aquest poble a pagar la quantitat que el capità Ballaró els va exigir en concepte d'allotjament. Per tal de solucionar el problema, l'octubre de 1687 el marquès de Leganés, virrei de Catalunya, va enviar-hi un contingent de 600 soldats i 400 cavalls, comandats pel general napolità Domingo Pignatelli. Sembla que les amenaces que un soldat va fer a una dona, a qui volia prendre una gallina, van provocar que el poble s'aixequés en armes.¹⁰

Poc abans, aquell mateix any, un fet havia contribuït a agreujar la situació. El maig de 1687 la Diputació del General va enviar una queixa a Madrid pel dany causat pels allotjaments. Això va molestar el marquès de Leganés, virrei de Catalunya, que va acusar els responsables de la carta —Antoni Saiol, diputat eclesiàstic, el seu germà Daniel, assessor de la Generalitat, i Josep Ciges, oïdor militar— d'haver-se apropiat de la representació de la Generalitat i de contribuir

8. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 218, s.n., 20 de setembre de 1687.

9. ESPINO LÓPEZ, Antonio. «El coste de la guerra para la población civil. La experiencia catalana, 1653-1714». *Millars i Història*, 26 (2003), p. 171. Sobre la Revolta dels Barretines vegeu, fonamentalment, els següents treballs: ESPINO LÓPEZ, Antonio. «Ejército y sociedad en la Cataluña del Antiguo Régimen: el problema de los alojamientos (1653-1689)». *Historia Social*, 7 (1990), p. 19-38; ESPINO LÓPEZ, Antonio. *Cataluña durante el reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*. Bellaterra: UAB, 1999; DANTÍ, Jaume. «La revolta dels Gorretes a Catalunya (1687-1689)». *Estudis d'Història Agrària*, 3 (1979), p. 79-99; DANTÍ, Jaume. *Aixecaments populars als Països Catalans (1687-1693)*. Barcelona: Curial, 1990; MOLAS, Pere. «Propaganda y debate político en la revuelta catalana de los "gorretes" (1687-1690)». A: RODRÍGUEZ ZÚÑIGA, Luis (coord.). *Homenaje a José Antonio Maravall*. Vol. 3. Madrid: CIS, 1985, p. 63-76; KAMEN, Henry. «Una insurrección olvidada del siglo XVII: el alzamiento de los camperols catalans de l'any 1688». *Recerques*, 9 (1979), p. 11-28; ALBAREDA, Joaquim. «Els dirigents de la revolta pagesa de 1687-1689: de barretines a botiflers». *Recerques*, 20 (1988), p. 151-170; ALBAREDA, Joaquim. «Catalunya a finals del segle XVII: la continuïtat de la revolta». A: SERRA, *La revolució...*, op. cit., p. 291-317; SIMON I TARRÉS, Antoni. *Del 1640 al 1705. L'autogovern de Catalunya i la classe dirigent catalana en el joc de la política internacional europea*. València: Universitat de València, 2011, p. 135-214; i PUIG BORDERA, Eduard. «La revolta dels Barretines i les institucions catalanes, 1687-1689». Comunicació presentada al *XI Congrés d'Història de Barcelona*. La ciutat en xarxa. Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, 2009.

10. DE LA PENYA, Felíu. *Anales de Cataluña*. Vol. 3. Barcelona: Impremta de Joan Pau Martí, 1709, p. 393. Sobre els successos que van tenir lloc a Centelles vegeu també: PLADEVALL, Antoni. *Centelles. Aproximació a la seva història*. Vic: Eumo, 1987, p. 150-172. Segons Pladevall, arran de la revolta el general Pignatelli va optar per traslladar les tropes a Tona. *Ibidem*, p. 160. El capità Fèlix Ballaró, d'origen català, va morir l'estiu de 1702 quan, aleshores ja com a general, va intentar impedir el desembarcament de l'exèrcit aliat a Cadis. CASTELLVÍ, Francesc. *Narraciones Históricas*. Vol. 1. Madrid: Fundación Elías de Tejada, 1997, p. 366-367; DE LA PENYA, op. cit., p. 504.

a promoure l'aixecament del país. A principis del mes de juny tots tres foren destituïts i desinsaculats per ordre reial.¹¹

El poble de Tona es va veure involucrat en aquesta polèmica, car va participar en la gestació de la carta que el diputat Antoni Saiol va enviar a Madrid. Les declaracions que els tonencs Pere Vila i Josep Vall-llobera van fer a la Reial Audiència permeten reconstruir la seva actuació en aquell afer. El gener de 1687 els jurats de Tona —que aleshores eren Josep Vall-llobera, pagès, jurat en cap; Joan Aguilar, paraire; Pere Verdaguer, paraire, i Joan Puigxurigué, teixidor—, assabentats que alguns pobles de la comarca feien arribar queixes a la Generalitat pel tema dels allotjaments, van nomenar síndic a Pere Vila per tal que s'ocupés de fer una gestió semblant. El mes següent, Pere Vila i Josep Massó, síndic de Seva, van viatjar a Barcelona, on van encarregar la redacció d'un memorial de greuge a l'advocat Ignasi Coll per, tot seguit, portar-lo a Antoni Saiol.

«Y dit don Anthon Sayol llegí lo dit memorial y diguí que estave bé, menos dos o tres paraules que digué las esborrassem (...). Y també nos digué dit don Anthon que ell y lo concistori dels Deputats nos ajudarian y nos digué moltes coses que nos dexà molt aconsolats. Y també nos digué que nosaltres teniam la culpa en ajustar-nos y pagar composició als capitans y cabos y altres soldats de la cavalleria, que si nosaltres nos ajustàvem y los o donàvem, que en axò no y havia contrafacció y ells no podian obrar cosa.»¹²

Unes setmanes després d'haver retornat de Barcelona, Pere Vila va rebre la visita de Pere Comas, jurat de Centelles, el qual li demanà si podia acompanyar el síndic d'aquest poble a Barcelona per lliurar un altre memorial a la Generalitat, amb el pretext que el de Tona ja tenia experiència en aquest tipus d'afers. D'aquesta forma, a principis del mes de maig de 1687 Vila va acompanyar la delegació de Centelles, formada per Josep Llavina i Enric Torres, als quals s'hi afegí Joan Serratacò, de Sant Quirze Safaja. Per recomanació del síndic de Tona, van visitar Victoriano de Valdà, un prestigiós advocat valencià molt crític amb els allotjaments, amb qui Vila ja havia parlat en el transcurs del seu primer viatge a Barcelona.

«Y nosaltres quatre, ço és, dit Joseph Llavina, Enrrich Torra, Serratacò y jo, testimoni, tingue[rem] dita junta en una cambra de dita casa de dit don Victoriano de Valdà (...) y en dita junta se proposà que en la vila de Centellas tenian allotjat a don Félix Ballaró, capità de cavalls, y que dita vila de Centellas estava en resolució de acudir als deputats de Catalunya y donar-los memorial pera solicitar lo alivio del allotjament y perquè no haguessen de contribuir a dit capità en cas aparegués axí convenient. (...) Y digué dit don Victoriano de Valdà que no se ajustassen en manera alguna ab dit capità y que si se ajustaven no era menester acudir als deputats y que ja que los deputats nos ajudaven era bona

11. DANTÍ, *Aixecaments populars...*, op. cit., p. 122; KAMEN, op. cit., p. 14. Una explicació del procés que va portar a la destitució dels germans Saiol, així com també la seva biografia i trajectòria política, es troba a: SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705...*, op. cit., p. 101-134 i 146-154.

12. Declaració de Pere Vila, ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 217, s.f., 5 de setembre de 1687. Document citat a: DANTÍ (1990), op. cit., p. 122. D'igual forma, Antoni Pladevall fa esment del viatge de Pere Vila a Barcelona. PLADEVALL (1987), op. cit., p. 159, i PLADEVALL (1990), op. cit., p. 270; així com també ho fa Antoni Simon: SIMON I TARRÉS (2011), op. cit., p. 147-149.

ocasió pera exir de aqueix jugo dels allotjaments. (...) Y també ohí digué dit don Victoriano de Valdà de què servian las Constitucions de Catalunya, y altres paraules en castellà que jo compreguí, deya que tant se valia cremar-las.»¹³

Tot seguit, segons consta de la seva declaració, Pere Vila acompanyà la delegació de Centelles a trobar-se amb Antoni Saiol, a qui van explicar el malestar que causaven els soldats en aquell poble.

«Dits Joseph Llavina, Serratacò, Enrrich Torra y jo, testimoni, (...) li diguerem [a Antoni Saiol] que éram allí per la vila de Centellas, y que en dita vila y havia un capità allotjat y que dita vila estava pobre per los allotjaments antecedents y molts trànsits que tenian, representant-li molts treballs. Y li suplicarem que com ha deputat procuràs algun alivio a dita vila de Centellas (...). Y havent passat lo sobredit y altres rahons nos despedirem de dit don Anthon Sayol y nos ne anarem de sa casa. Y lo endemà dit Llavina y jo nos ne tornarem a las nostras y contí als jurats de dit lloch de Tona tot lo que havia passat y lo que se havia obrat.»¹⁴

Pocs dies després de la visita dels síndics de Centelles, la Generalitat va enviar la queixa al rei Carles II, la qual, a mitjan mes de juny, va motivar l'ordre de destitució del seu president i de l'oïdor militar. Les al·legacions presentades a Madrid pels afectats foren trameses a la Reial Audiència de Catalunya, la qual, el setembre de 1687, després de desestimar-les, va determinar, entre altres coses, que Antoni Saiol s'havia exralimitat en donar consells sobre allotjaments als pobles de Tona i Centelles. A més, el tribunal va considerar que la visita dels síndics osonencs a Barcelona havia contribuït a escampar el malestar en altres pobles de Catalunya.

«Anton Sayol, en las ocasiones que estubieron en su casa los syndicos de los lugares de Centellas y Tona, excedió de los límites y obligaciones de su officio, pues les declaró que no se ajustasen con el capitán alojado en la villa y término de Centellas que el consistorio de los deputados y ohidores les ayudaría en aquello que podría y les expresó que eran menester mas memoriales de otros lugares, que por entonces había pocos. (...) Movidos con este impulso los syndicos de dichos lugares dieron cuenta a los ayuntamientos de sus comunes de las esperanças con que podía estar de no prosseguir en la asistencia de los oficiales y cabos de la cavallería, con cuya inteligencia dijeron absolutamente no querían dar cantidad alguna y en esta resolución ha persistido y permanecen tenazmente hasta ahora. Y con éste ejemplar ha executado lo mismo otros lugares de aquella vezindad y va cundiendo el daño en otras partes.»¹⁵

La participació en aquest afer els va sortir cara a Pere Vila i a Josep Vall-llobera, jurat en cap de Tona. Per contrarestar les al·legacions presentades pels Saiol a Madrid, el marquès de Leganés va procurar obtenir declaracions inculpatòries

13. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 217, s.f., 5 de setembre de 1687.

14. *Ibidem*.

15. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 218, s.f., 13 de setembre de 1687. Document signat per Oleguer Montserrat, regent de la Cancelleria, Miquel de Calderó, Pere d'Amigant i altres jutges de la Reial Audiència. Sobre les al·legacions presentades pels germans Saiol i Josep Ciges a Madrid vegeu: SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705...*, op. cit., p. 155-157.

dels representants dels pobles que havien fet arribar memorials a la Generalitat. El setembre de 1687 el virrei va citar Vila i Vall-llobera a Barcelona, on foren interrogats i empresonats, tal i com explicaren posteriorment en sengles declaracions jurades, fetes davant notari a instància dels germans Saiol.¹⁶

Així, Josep Vall-llobera va assegurar que Francesc de Portell, el jutge a qui el virrei va encarregar els interrogatoris, l'havia pressionat per tal que declarés que Antoni Saiol havia recomanat als pobles que no paguessin contribució a l'exèrcit pels allotjaments.

«Y luego dit senyor de Portell (...) vehent que no-u deya, me féu portar a las presons Reals de Barcelona, no obstant que yo li repliqué sempre, dient-li que yo no podia dir més del que sabia. (...) Y no obstant axò, lo dia de divendres proppassat [19 de setembre de 1687] me féu portar per un aguzil que s trobava en sa casa a ditas presons y [e]m posaren en la cambra de la manlleuta, ahont estiguí serca de vint y quatre horas. Y després me posaren en la cambra dels centenciats, haont estiguí quatre horas, y després a la Mallorca, haont estiguí fins air diumenge [21 de setembre], que-m tragueren, que fou entre tres y quatre de la tarda. Y estant en ditas presons may me dexaren parlar ab ningú.»¹⁷

De la declaració de Vall-llobera, a més, se'n desprèn quina era la contribució que el poble de Tona feia als soldats que hi havia allotjats.

«Nosaltres teniam un tinent en una casa de dit lloch de Tona, al qual donàvem una gallina y una lliura de moltó, sols per ell, tots los dias, y demás servey, sens lo demás que donàvem a sa família. Y manteniam sinch soldats, donant-los menjar y bèurer y tot lo que havian menester.»¹⁸

Pel que fa a Pere Vila, després de comparèixer davant del virrei va rebre també l'ordre de dirigir-se a casa del jutge Francesc de Portell, on fou igualment arrestat.

«Y al cap de poch rato que fuy arribat (...) arribaren en dita casa de dit senyor Dr. Portell dos bastoners eo varas de Rey y me capturaren i-m portaren lligat ab un mocador de un bras en las presons Reals de dita ciutat de Barcelona y me posaren a la cambra dels sentenciats, ab orde exprés de que no parlàs ab ningú.»¹⁹

En la declaració jurada feta davant notari, Vila va assegurar que ell mai no havia dit que Antoni Saiol els hagués recomanat que deixessin de pagar les contri-

16. Pere Vila fou citat a Barcelona almenys dues vegades. A partir de la declaració que va fer el 5 de setembre de 1687 els jutges de la Reial Audiència van elaborar el document esmentat en la nota anterior, datat el dia 13 d'aquell mes. Josep Llavina i Pere Comas, de Centelles, havien declarat el 31 d'agost i el 4 de setembre, respectivament. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 217. El segon interrogatori i l'empresonament de Vila i de Vall-llobera van tenir lloc en la segona quinzena de setembre, tal i com es desprèn de les declaracions jurades que els dos tonencs van fer davant del notari Pere Llosas a casa dels Saiol, a Sant Andreu de Palomar. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 537. Sobre aquestes declaracions vegeu també: SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705...*, op. cit., p. 157-158.

17. Declaració de Josep Vall-llobera, jurat en cap de Tona, feta davant del notari Pere Llosas el 22 de setembre de 1687. ACA, Consell d'Aragó, Lligalls, 537, s.f.

18. *Ibidem*.

19. Declaració de Pere Vila, feta davant del notari Pere Llosas el 20 de setembre de 1687. *Ibidem*.

bucions pels allotjaments, tot afirmant que, si en algun moment ho havia fet, fou sota la pressió de les amenaces.

«Y en cas constàs que en dita ma depositió que yo, dit Vila, hagués dit altre cosa, serà estat per temor y per veure-m apresat y aturdir en ditas presons Reals de Barcelona, y posat en dita cambra dels sentenciats, ahont estiguí tres dias y tres nits.»²⁰

Al seu torn, Josep Llavina, de Centelles, un altre dels arrestats, va testificar que també havia rebut amenaces per part del marquès de Leganés, amb l'objectiu d'obtenir una declaració inculpatòria contra els germans Saiol.

«Y en cas constàs ab dita ma depositió que yo hagués dit altra cosa serà estat per temor y per veure-m molt apretat y aturdir en las presons Reals de la present ciutat, y posat en la cambra de la judeca, que és lo puesto haont solan posar la gent mes facinerosa, fent-me moltas amenaças, que jo crech era per no voler yo dir lo que se-m demanava (...). En les quals presons Reals estiguí detingut alguns desset dias, dintra los quals me portaren de nits per dos vegadas differentes a Palacio devant dita sa Excel·lència, lo senyor marquès de Leganés, la una ab cotxe y la altra lligat del bras ab un mocador, ab differentes moscaters y varas de Rey, que me anavan seguint y acompanyant.»²¹

Com es dedueix d'aquest afer, el poble de Tona, i en especial Pere Vila, va tenir un paper destacat en els prolegòmens de la Revolta dels Barretines. Cal no oblidar, en aquest sentit, que Josep Llavina, Enric Torres i Joan Serratacó, a qui el tonenc va acompanyar a Barcelona, foren alguns dels principals capitosts dels esdeveniments violents que es van succeir al llarg dels dos anys següents.²²

A més d'això, en aquell aixecament popular hi va participar gent de Tona. En un informe de la Reial Audiència s'assenyala que alguns tonencs eren a Sant Pere de Vilamajor, al Vallès Oriental, l'abril de 1688, responent a la crida a sometent que aquest poble va fer arran d'un enfrontament amb els soldats. Segons aquest informe, en aquell episodi hi va haver «*concurso de gente del condado de Centellas, la Garriga, y otras partes, hasta la villa de Tona, y todos gritaban uniformemente que querían quitar la contribución del alojamiento del Principado, y otras voces muy perniciosas al estado*». D'una forma semblant, en una carta que el virrei de Catalunya va enviar a la cort de Madrid s'apuntava que hi havia hagut «*resistencia durante cinco meses de Centellas, Tona y otros en Vique*».²³

20. *Ibidem*.

21. Declaració jurada de Josep Llavina, feta davant del notari Pere Llosas el 17 de setembre de 1687. *Ibidem*.

22. Enric Torres i Josep Llavina, de Centelles, es trobaven entre els caps principals de la Revolta dels Barretines, mentre que Joan Serratacó, de Sant Quirze Safaja, apareix com a cap secundari, segons la llista elaborada per Jaume Dantí. DANTÍ, *Aixecaments populars...*, *op. cit.*, p. 203. Tots tres figuren entre els exclosos del perdó general que va dictar el duc de Villahermosa, aleshores virrei de Catalunya, el 1690. SIMON I TARRÉS, *Del 1640 al 1705...*, *op. cit.*, p. 207. Una explicació detallada sobre el paper dels tres centellencs en la Revolta dels Barretines es troba a: ALBAREDA, «Els dirigents...», *op. cit.*

23. La referència a l'informe de la Reial Audiència, conservat a l'ACA, prové de: KAMEN, *op. cit.*, p. 16. La referència a la carta enviada pel virrei, conservada a l'Archivo General de Simancas (AGS), es troba a: DANTÍ, «La revolta dels Gorretes...», *op. cit.*, p. 90.

Els allotjaments al segle XVIII

La Revolta dels Barretines no va aconseguir acabar amb el problema dels allotjaments, ans bé aquests van continuar generant queixes durant la Guerra dels Nou Anys, així com també en els darrers mesos de regnat de Carles II. Això es pot constatar, per exemple, en l'edicte que el príncep Jordi de Darmstadt va fer publicar el maig de 1699, amb l'objectiu de «conservar lo rahonable en lo allotjament, que sia útil als soldats y més suportable a las vilas y lloch». El virrei recordava que «per lo molt que importa la quietut y bona correspondencia entre soldats y paysans», era necessari que «ningun paysà tracte mal de paraula ni obra a ningun soldat (...), antes be procuren a la bona correspondencia y unió, donant part als oficials si tenen alguna queixa».²⁴

Amb l'arribada de Felip V al tron espanyol, el 1701, les reclamacions sobre els abusos comesos pels soldats es van continuar canalitzant a través de la Generalitat. Eva Serra ha apuntat, en aquest sentit, que l'afebliment del pes polític que havia experimentat aquesta institució al llarg de les dècades precedents va fer que les seves competències quedessin limitades gairebé únicament a la defensa dels pobles en el tema dels allotjaments, per bé que, segons aquesta historiadora, amb una actitud més aviat «domesticada». No fou, així doncs, fins que la Generalitat va acceptar el nomenament del comte de Palma com a virrei, que Felip V es va avenir a escoltar les peticions dels diputats en relació a la retirada de tropes.²⁵

A finals de 1701, amb motiu de l'estada del rei a Barcelona i l'obertura de Corts, el tema dels allotjaments va tornar a aflorar. Això no obstant, a pesar de l'intent dels tres braços d'aconseguir la fi d'aquella feixuga càrrega, la inflexibilitat del monarca va fer, com apunta Jaume Bartrolí, que l'atenció de les Corts se centrés en altres qüestions.²⁶

D'aquesta forma, les Constitucions de 1702 es van limitar a ratificar algunes de les lleis que havien estat aprovades en corts anteriors, com, per exemple, el Capítol de Cort 39, que renovava una norma de 1599, segons la qual els soldats que tenien plaça en una guarnició estaven obligats a residir-hi, o bé, el Capítol de Cort 57, que establia que els governadors dels castells o forteses no podien obligar els civils a proporcionar-los cap tipus de gènere si no era pagant.²⁷

24. BC, F.Bon. 7037. Sobre el problema dels allotjaments durant la Guerra dels Nou Anys vegeu, per exemple: ALBAREDA, «Catalunya a finals...», *op. cit.*, p. 292-296 i ESPINO LÓPEZ, *Catalunya durante el reinado...*, *op. cit.*

25. SERRA, Eva. «El debat de la vicerègia (1700-1701): baralla judicialista o conflicte polític?». *Revisita de Dret Històric Català*, 7 (2007), p. 147.

26. BARTROLÍ I ORPÍ, Jaume. «La cort de 1701-1702: un camí truncat». *Recerques*, 9 (1979), p. 70.

27. *Constitucions, Capítols y Actes de Cort, fetas y atorgats per la S.C.R. Magestat del Rey nostre Senyor don Felip IV de Aragón, y V de Castilla (...) en los anys 1701 y 1702*. Barcelona: Rafael Figueró, 1702, f. 42 i 57. BC, Mar. 177-Fol. Sobre la legislació aprovada el 1702 —així com en les Corts de 1705-1706— per intentar protegir la població civil de les actuacions dels militars es pot veure la comunicació titulada «Unes corts en plena guerra (1705-1706): la visió civil d'un conflicte militar», presentada per Eva Serra en el VII Congrés d'Història Moderna de Catalunya, Catalunya entre la guerra i la pau, 1713, 1813, celebrat a la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona el desembre de 2013. Agraïxo a Eva Serra que m'hagi facilitat el manuscrit de la seva comunicació, així com la lectura d'aquest article i les recomanacions fetes.

Un dels pocs capítols de cort acceptats pel rei Felip V que tenia relació directa amb el trànsit de tropes fou el 78, que regulava l'obligació dels particulars de cedir els anomenats «bagatges», és a dir, els animals de càrrega que servien per al transport del material militar. Així, les Corts de 1701-1702, d'acord amb el rei, van estatuir «que per cada companyia de Cavalleria no degan prestarse per lo poble o pobles a qui tocarà en quiscun trànsit, més de quatre bagatges, y per cada companyia de Infanteria, dos tantsolament».²⁸

L'obligació de cedir els animals de transport —habitualment mules i ases— era un problema major, per la qual cosa havia estat també motiu de queixa al llarg dels anys precedents. A pesar que les Constitucions establien que els animals no podien sobrepassar els límits d'un poble, moltes vegades l'exèrcit no els retornava, de manera que, com ha apuntat Jaume Dantí, la pèrdua dels animals de tir o de càrrega podia suposar la ruïna econòmica per a qualsevol família pagesa.²⁹

Aprofitant que en les Corts de 1701-1702 es va acordar l'elaboració d'una compilació de legislació, foren recuperades algunes lleis antigues sobre allotjaments. Una d'aquestes fou el Capítol de Cort 38, de les celebrades a Montsó l'any 1547, que, com ha estat explicat anteriorment, establia que els soldats havien de ser allotjats preferentment en casernes, i només en cas de no haver-n'hi els propietaris havien de cedir-los un terç de la casa, o bé la meitat si es tractava d'oficials. Aquell capítol, a més, deixava ben clar que els civils no estaven obligats a donar a l'exèrcit ni «lits, lum, oli, sal, vinagre ni servey ni altrás cosas, sinó la dita sola habitació».³⁰

L'actitud de l'arxiduc Carles

Les Corts de 1705-1706, presidides per l'arxiduc Carles d'Àustria, van procurar ser més explícites en matèria d'allotjaments. Segons ha apuntat Eva Serra, les lleis aprovades el 1706 per tal de protegir la població civil de l'actuació militar foren molt similars a les de 1702, per bé que la redacció fou «molt més precisa i acurada, per voluntat de reforçar llur blindatge». El rei Carles III va acceptar un capítol de Cort —titulat «Que las Constituciones antiguas y disposició del dret comú sobre aposentaments de soldats, oficiales y altre gent de Guerra sien observadas»— que renovava el capítol 38 de les Constitucions fetes a Montsó el 1547 i el capítol 21, aprovat a Barcelona el 1563. Aquesta llei va establir que els propietaris que allotjaven soldats no tenien obligació de donar-los res:

«Que los particulares en los aposentamientos de los soldados solos estiguen obligados a donar la habitación, reduhnt-la a la tercera parte de la casa per als soldats y als oficiales majors la meytat, dexant la elecció en primer lloch al amo de la casa,

28. *Constituciones, Capítols y Actes de Cort, fetas... en los anys 1701 y 1702, op. cit.*, f. 72.

29. DANTÍ, *Aixecaments populars...*, op. cit., p. 103.

30. *Constituciones y altres drets de Catalunya, compilats en virtut del capítol de cort LXXXII de las Corts per la S.C. y R. Majestat del rey don Philip IV (...) celebradas en la ciutat de Barcelona, any MDCCII*. Barcelona: Joan Baptista Martí i Josep Llopi, 1704, p. 141. BC, 16-VI-62. Sobre el procés que va portar a la publicació d'aquesta compilació vegeu: OLEART, Oriol. «La gènesi de la compilació de les Constitucions y altres drets de Catalunya de 1704». *Initium*, 1 (1996), p. 427-478; i també: CAMPRUBÍ, Xevi. *L'impressor Rafael Figueró (1642-1726) i la premsa a la Catalunya del seu temps*. Tesis doctoral. Universitat de Barcelona, 2014, p. 262-268.

sens obligació de donar-los cosa alguna, tant per ells com per sos cavalls y assemilas.»³¹

A més, les Constitucions de 1706 van intentar resoldre el problema de la pèrdua de bagatges. Un dels capítols establia que els jurats dels pobles que cedien animals de càrrega a l'exèrcit estaven obligats a retornar els del poble precedent als seus propietaris. Val a dir, però, que les Corts presidides per Carles III foren més negatives en aquest aspecte, ja que van incrementar la quantitat que calia prestar. Així, els bagatges assignats a les companyies de cavalleria van passar de quatre a sis i els d'infanteria de dos a tres.³²

En qualsevol cas, no hi ha dubte que una de les grans preocupacions del rei Carles III durant la seva estada a Catalunya va ser la d'evitar conflictes entre els soldats i la població. Com ha apuntat Virginia León, l'alteració de l'ordre públic fou un dels principals problemes amb què es va enfrontar el govern, no debades la presència de l'exèrcit al territori, format per soldats de procedència geogràfica molt diversa i poc disciplinats, va afavorir el saqueig indiscriminat; una circumstància que, segons aquesta historiadora, va perjudicar notablement la causa austriacista.³³

Per aquest motiu, el 1706, poc després del desembarcament aliat a Barcelona, el rei Carles III va ordenar a la Junta de Guerra l'adopció de mesures per evitar desordres. Els generals foren comminats a vetllar pel bon comportament de les tropes, a la vegada que es designava un oficial i un jutge per tal de perseguir els responsables dels excessos.³⁴

Això no obstant, l'inici de la Guerra de Successió en terres catalanes va fer que, ben aviat, els habitants patissin els efectes del pas dels exèrcits. Per una banda, la població era víctima dels abusos de les tropes de Felip V, principalment a l'Empordà, una comarca exposada a freqüents incursions des de França. El problema s'agreujà després de la desfeta aliada a Almansa, l'abril de 1707, que obrí les portes de Catalunya a l'exèrcit borbònic. L'establiment d'un front a les terres de Ponent va comportar que la població patís els excessos per part dels dos bàndols, com ho mostren, per exemple, els saqueigs que es van produir en diversos pobles de les comarques de l'Urgell i la Segarra.³⁵

31. *Constituciones, capítols y actes de Cort fetas y atorgats per la S.C.R. Magestat del Rey nostre Senyor don Carlos III (...) en lo any de 1706*. Capítol 107. Barcelona: Rafael Figueró, 1706, p. 170. BC, Mar. 161-Fol. Sobre la problemàtica dels allotjaments durant la Guerra de Successió vegeu: SERRA, «Unes corts en plena guerra...», op. cit.; i SERRA, Eva. «Els militars contra Catalunya: allotjaments i cobertura legal». *A Carn*, 25 (2014), p. 24-38.

32. *Constituciones, capítols y actes de Cort fetas ... en lo any de 1706, op. cit.*, Capítol 34, p. 87.

33. LEÓN SANZ, Virginia. *La Guerra de Sucesión española a través de los consejos de Estado y Guerra del archiduque Carlos de Austria*. Madrid: Universidad Complutense, 1989, p. 849.

34. *Ibidem*, p. 1.068.

35. Sobre els excessos dels dos exèrcits a partir de 1707, vegeu: TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. *La Guerra de Successió i els setges de Barcelona (1697-1714)*. Barcelona: Dalmau, 1999, p. 177-215. Torras i Ribé posa l'exemple de la vila de Tàrrega, que el 1707 va denunciar a la Generalitat «los molts saqueos que sens pietat obraren los enemich en las casas, iglésias y sacraris [però també] lo Real exèrcit que estigué allí parat per lo termini de un mes y mitg, talant lo terme y robant en la vila lo que los enemichs hi havian deixat», *ibidem*, p. 208. Sobre aquest aspecte vegeu també: SERRA, «Els militars contra...», op. cit., p. 33-36.

L'any 1708, arran d'una queixa del Consell de Cent, el rei Carles III va tornar a adoptar mesures per evitar els excessos. «*He mandado expedir reales despachos míos a todos los comandantes de las naciones de que se compone este ejército, por los quales se les ha ponderado lo mucho que conviene se experimente la mayor quietud y que para ello zelen con toda vigilancia en contener los soldados, odiando practiquen el menor desorden*», responia el monarca. Malgrat això, com apunta Antonio Espino, l'allotjament de soldats es feia sense cap ordre i abusant de la capacitat dels pobles per assumir-los.³⁶

A Tona, per exemple, el 1710 un contingent de soldats de l'exèrcit aliàt va ser allotjat a l'hostal del poble, així com també en algunes cases particulars. Aquell any el municipi va pagar almenys 25 lliures en concepte de contribució de guerra a un capità que residia a «ca l'Aguller Gros», mentre que el 1711 el batlle va haver de donar nou lliures a l'hostaler per les despeses generades per la manutenció d'un capità i de deu soldats.³⁷

La derrota imperial a la batalla de Brihuega, el desembre de 1710, va agreujar el problema, ja que, com explica Francesc de Castellví, en aquell enfrontament es va perdre l'arca reial que contenia els diners de la paga de les tropes, cosa que, afegit al fet que no havien arribat els subsidis atorgats pels governs de les potències aliades, va deixar els soldats sense recursos per abastir-se.³⁸

Per acabar-ho d'adobar, la caiguda de Girona en mans borbòniques, el gener de 1711, va contribuir a escampar el temor d'una invasió. Les notícies de l'avanç de les tropes filipistes pel nord del Principat van fer estendre el pànic a la plana de Vic. Un exemple que ho mostra és el cas del canonge Josep Bosch, que des de feia temps residia a Barcelona, a casa de l'impressor Rafael Figueró, el seu cunyat, ja que actuava com a síndic de la seu de Vic a la capital. El febrer d'aquell any una desena de familiars del canonge van traslladar-se a viure a Barcelona, a casa de Figueró, per «tèmer que lo exèrcit del enemich volia anar a invadir aquella ciutat [de Vic]».³⁹

Dos regiments allotjats a Tona

A principis del mes de febrer de 1711 l'exèrcit imperial es trobava desplegat a la plana de Vic per intentar frenar l'avanç de les tropes borbòniques. Per aquesta raó, dos regiments, el de Guàrdies Catalanes de cavalleria del coronel Antoni de Clariana i el de fusellers de muntanya —o miquelets— del coronel Ferrer, van acampar a Tona durant uns dies. En aquell moment, el poble era gairebé buit, ja

36. Fragment d'una carta enviada pel rei als consellers de Barcelona, extreta del dietari del Consell de Cent, reproduït a: ESPINO LÓPEZ, Antonio. «La mobilització militar catalana durant la Guerra de Successió». *Manuscrits*, 24 (2006), p. 137.

37. PLADEVALL, Tona..., *op. cit.*, p. 274. Pladevall extreu aquesta informació d'uns «llibrets de comptes dels anys 1710 i 1711». L'hostal més conegut de Tona, habitualment destinat a l'allotjament de soldats a compte del poble, era l'anomenat «Hostal d'en Verdaguer», que va donar nom a l'actual plaça de l'Hostal. *Ibidem*, p. 263. L'«aguller gros» era Andreu Verdaguer.

38. CASTELLVÍ, Francesc. *Narraciones Históricas*. Vol. 3. Madrid: Fundación Elías de Tejada, 1999, p. 228.

39. ACA, Reial Audiència, Plets civils, 1299, s.f.

que, davant del temor d'una invasió, la major part dels habitants havia marxat. El relat del que va succeir al llarg d'aquells dies ha quedat recollit en les declaracions fetes pels testimonis davant del jutge, en el marc del procés que es va obrir al coronel Clariana pels excessos comesos pels seus soldats a Tona.⁴⁰

Entre les vuit i les nou de la nit del 5 de febrer de 1711 el regiment de cavalleria de Clariana, seguint les ordres del general Antonio di Sormani, va arribar a Tona amb la intenció d'allotjar-se. Tres hores abans el coronel havia enviat el capità Josep Salvador per tal d'avisar els jurats que preparessin l'assignació de cases per a l'allotjament. Tanmateix, el capità no va trobar els jurats, «*por haver ellos y casi todo el lugar dejado sus casas, retirándose a las montañas con los muebles y alajas de sus casas, allando sólo dos o tres casas que fuesen avitadas*». En arribar el gruix de la cavalleria, els tonencs Joan Vila i un tal Sastre van oferir-se per ensenyar als soldats les cases que eren buides, de manera que aquests van procedir a espanyar les portes per poder-hi entrar. En el judici, el coronel Clariana, a descàrrec seu, va justificar aquesta acció per la impossibilitat d'obrir-les d'una altra manera:

«*Hallándose así dichas casas no sería mucho que los soldados rompiesen las puertas para ponerse en cubierto, pues de otra manera soldados y caballos habían de quedar en la calle o era preziso romper y abrir dichas puertas. Y el azerlo solo fue por tener dicho rejimiento el debido recojimiento, excluyendo toda biolenzia y dolora malizia.*»⁴¹

A la vegada, segons va declarar Clariana, un altre veí de Tona, Andreu Verdaguer, aguller, va demanar-li una salvaguarda per, d'aquesta forma, evitar que els fusellers de muntanya robessin a casa seva.

«*Andrés Verdaguer a las 10 de la noche del mesmo dia 5 de febrero, viendo que una partida de la esquadra de fusileros del coronel Ferrer estava aquella mesma noche alojada al mesmo lugar, para evitar los rezelos que havia concebido que le robassen o inquietassen, fue al coronel don Antonio Clariana pidiéndole para su seguridad una salvaguardia, y assí se la concedió.*»⁴²

Les salvaguardes no eren res més que un pagament que es feia a l'oficial que estava al capdavant de les tropes allotjades per tal de prevenir els robatoris. En opinió de Núria Sales eren un equivalent «atenuat» del saqueig, un pretext que durant la Guerra de Successió va permetre a alguns dels principals caps dels exèrcits, tan d'un bàndol com de l'altre, aplegar una veritable fortuna personal.⁴³

40. El procés obert a Antoni de Clariana es conserva entre la documentació generada per la cort del rei Carles III a Barcelona. Si bé inicialment aquest fons fou guardat al Österreichisches Staatsarchiv de Viena, arran d'un conveni signat l'any 1930 va ser traslladat a Madrid. Actualment es troba a: Archivo Histórico Nacional (AHN), Estado, 997d, f. 474-488.

41. *Ibidem*, f. 477-477v.

42. *Ibidem*, f. 480.

43. SALES, Núria. *Senyors, bandolers, miquelets i botiflers. Estudis sobre la Catalunya dels segles XVI al XVIII*. Barcelona: Empúries, 1984, p. 197. Sales posa els exemples del mariscal de Villars, borbònic, i del duc de Marlborough, aliàt, que al llarg de la Guerra de Successió van guanyar més de dos milions de lliures gràcies a les salvaguardes.

Això no obstant, la salvaguarda atorgada a Andreu Verdaguer no va servir de gran cosa, ja que aquella mateixa nit la seva botiga fou saquejada. La relació dels productes que li van robar és de gran valor, ja que mostra que a principis del segle XVIII en un poble petit com Tona hi havia gairebé de tot.

«De la casa de Andrés Verdaguer, agujero de dicho lugar, dichos soldados de dicho regimiento se llevaron y hurtaron en dicha noche del día 5 de febrero un partido de tabaco de Brasil, otro de polvo, otro de seda, de hilo de seró [ceró], de hilo azul, de espargatas, de cinta de diferentes colores, de vetas filadís y seda, de pimienta, de clavos, de canela, (...) un partido de cuchillos, agujas de coser y otras, de botones de estaño, de pólvora, de perdigones, de congrio, de abadejo, de arrós y otras mercaderías de la botica; una quartera judías, 28 reales de arditas del caxón, una tienda de campaña y una olla de metal con su cubierta, también de campaña; una capa de cordellate negro, un justacor de paño blanco, una linterna de llautón, unos pesos para pesar doblones, cinco o seis mil corchetes para sombreros, dos sargones, quatro o cinco pieles de sorra (...), una calabina, una pistola, tres lumbres, un partido de piedras de escopeta.»⁴⁴

Al llarg del judici els testimonis van donar detalls del dany causat pel regiment del coronel Clariana en unes quantes cases. Així, a Josep Verdaguer els soldats li robaren «dos manteles, una manta y una jeringa». De casa de Joan Vila, «dichos soldados de dicho regimiento, criados del coronel don Antonio de Clariana, se llevaron y hurtaron una quartera, 6 quartales espelta, una quartera ordio, 2 quarteras salvado, partida de legumbre, quatro quarteras aglanes o bellotas, una cuerda y cadena de pozo, otra media quartera espelta, le desarrajaron una arca, le hizieron abrir algunas puertas de sus aposientos y le trataron mal de palabras, que le fue preciso hirse de su casa, diziéndole bugre y otras semejantes». De les declaracions se n'extreu també que de casa de Gabriel Cellas [o Sallés] els soldats s'emportaren «algunas cosas y muebles, de valor de un doblón, unos calsones, unas espuelas, lenguanissas, botifarras y otras cosas y a vista del mal modo con que les tratavan dichos soldados se fueron de casa.»⁴⁵

D'igual forma, de la casa «dicha del Pujol», els soldats van robar «6 quarteras trigo mixturado de espelta, una quartera trigo, 6 quartales legumbre, un bote, dos manteles, un sargón, 20 libras cáñamo, una destreal y otras cosas». De la «casa nueva dicha de Quadro» s'emportaren: «9 quarteras spelta, una quartera y media legumbre, ocho o nueve cargas vino, reconossieron las faltriqueras del masover, que solo le hallaron [un] sueldo y se lo llevaron.»⁴⁶

Encara, uns altres dos tonencs van denunciar haver estat víctimes de robatoris per part dels soldats. «Y de la casa de Carlos Pujol, labrador de dicho lugar, dichos soldados hurtaron dos arcas de ropa, desarrajàndolas, rompiéndolas y

abriéndolas con violencia, que eran propias del sobredicho Andrés Verdaguer, agujero, donde había algunos lienços o manteles, servilletas, toallas, camisas y ropas de lana. (...) Y de la casa de Pedro Riera de dicho lugar, el día 6 de febrero dichos soldados de dicho Regimiento hurtaron tres quarteras legumbre, una destreal, unos estribos, unas correas de un freno, un cazón nuevo y otras cosas.»⁴⁷

A més, segons els testimonis, els soldats van obligar un dels tonencs a donar-los menjar sota amenaces. De la «casa dicha de la Canal, de la parroquia de Tona, después de haver Joseph Canal, duenyo de dicha casa, sustentado en dicha a 6 soldados de dicho regimiento al tiempo estuvieron ahí, y enviado y entregado nueces, uvas, mansanas [y] vino al coronel y teniente coronel de dicho regimiento y algunas vezes pan, reconocieron dichos soldados la casa y dichos coronel y teniente coronel le enviavan a buscar havas, cevada o ordio, con comminación que no enviándoles en continente le saquearían la casa.»⁴⁸

A banda de tot això, els soldats també van atemptar contra el patrimoni públic, com és el cas de la carnisseria, en la qual «desarrajaron, rompieron y abrieron con violencia las puertas y se llevaron y hurtaron en dicha noche del día 5 de febrero las balansas, los pesos y las serraduras que eran del común del lugar y un partido de seu y otras cosas.»⁴⁹

La casa del Comú, de fet, fou un dels edificis més afectats. La descripció del dany aporta més informació valuosa, ja que mostra que el municipi de Tona tenia una estructura administrativa perfectament articulada, amb un total de deu oficis públics.

«Que dichos soldados de dicho regimiento desarrajaron, rompieron y abrieron una arca serrada con tres serraduras y tres llaves del común de dicho término de Tona, que estava en la casa de dicho común, cita en dicho lugar en el tiempo estuvieron en él, de donde se llevaron algunos papeles, auctos y las bolsas con los rodolines de las extracciones de los oficios de dicho común, de clavarios, jurados, bayle, ohidores de cuentas y consejo, que en todas eran onze bolsas.»⁵⁰

La gent de Tona, a més, va denunciar que el coronel Antoni de Clariana no va voler escoltar les seves queixes, ans al contrari, se'n va riure. Fins i tot, segons els testimonis, algun dels seus oficials va insinuar que els que es queixaven mereixien un càstig.

«Haviendo dado quejas al dicho don Antonio de Clariana de los excessos cometían los soldados de su regimiento en dicho lugar, los había respondido con malos modos y con tres o quatro días que estuvieron no se experimentó re-

47. *Ibidem*, f. 479.

48. *Ibidem*, f. 478v-479.

49. *Ibidem*, f. 479v. La carnisseria nova, construïda a mitjan segle XVII, era a la plaça major. PLADEVALL, *Tona...*, op. cit., p. 251.

50. AHN, Estado, 997d, f. 480. Molt probablement els deu càrrecs públics es repartien de la següent forma: quatre jurats, batlle, clavari i quatre oïdors de comptes. L'onzena bossa corresponia als membres del Consell. La casa del Comú, on acostumava a reunir-se el Consell, estava situada en una dependència del mateix edifici on hi havia la carnisseria, a la plaça major. PLADEVALL, *Tona...*, op. cit., p. 251.

44. AHN, Estado, 997d, f. 478. Andreu Verdaguer, «l'Aguller Gros», va patir, segons explica Antoni Pladevall, un altre robatori de tabac l'any 1720 per part d'uns homes armats. Les investigacions posteriors van permetre identificar un confiter de Centelles entre els implicats. PLADEVALL, *Tona...*, op. cit., p. 292.

45. AHN, Estado, 997d, f. 477v-478.

46. *Ibidem*, 478v.

medio, antes bien continuaron dichos soldados en sus excessos como si no se huviesen dado quejas. (...) A essas quejas dicho coronel se sonrió y bolvió las espaldas y dize [un dels afectats] que al hirse hoyó que un oficial de dicho regimiento que estava con dicho coronel dijo: "esse mereceria que le diessen una cuchillada y le abriessen la cabe[z]a".»⁵¹

Per acabar-ho d'adobar, quan, tres dies després, els soldats del regiment de cavalleria van marxar del poble algunes cases foren incendiades.

«Y al irse dichos soldados de dicho regimiento de dicho lugar de Tona, el día 9 [i.e. 8] de febrero, pusieron fuego dichos soldados a tres casas de dicho lugar, que a no ser la prompta providencia de los naturales en apagar dicho fuego se huvieron quemado dichas casas y muy contingente las del lado de aquellas.»⁵²

Al cap d'uns dies diversos testimonis van veure alguns soldats del regiment de Clariana venent els productes robats a Tona als carrers de Vic i de Manlleu, principalment els de l'aguller Andreu Verdaguier, a qui, segons sembla, van causar una pèrdua per valor d'unes cent lliures.

«Muchas de dichas cosas que fueron hurtadas en dicho lugar y parroquia de Tona fueron después y muy poco después vistas en manos y poder de muchos soldados de dicho regimiento, assí en dicho lugar de Tona como también en Vique y Manlleu, a medio mes de febrero poco más o menos. (...) El testigo 35 dize vio en Manlleu muchos soldados de dicho regimiento que llevaban diferentes cosas para vender, diciendo quien quería mercarlas (...). Y vio y hoyó que un soldado que le llamaban Basso dezía que él, en Tona, pocos días antes, con otros soldados de dicho regimiento habían entrado dentro la casa de dicho agujero [Andreu Verdaguier] y que él había abierto una puerta serrada de la botica de dicha casa (...) y se habían llevado muchas cosas de dicha casa y todo lo que los había parecido y le habían dado daño de más de 100 ll. [lliures].»⁵³

Les tropes del coronel Clariana van marxar de Tona el dia 8 de febrer de 1711. Segons sembla, però, aquell dia van passar pel poble fins a sis regiments de l'exèrcit imperial. Almenys això és el que va assegurar el doctor Albert Vilabella, enviat pels consellers de Vic a informar de la situació al diputat militar, Francesc de Solà i de Sant Esteva, que es trobava a Granollers.

«Ahir [8 de febrer de 1711] molta part dels micalets que-s trobaven dins dita ciutat [de Vic] avian partit per Collsecabra, havent-los donat la ciutat espardeynyas y offert un real a cada un per alguns dias. Y que lo general Nabot se partia ab ells per tràurer alguns micalets dels enemichs que-s trobaven a la hermita de la Salut y fortificar-se al Grau de Olot y altres paratges, demanant somatent per lo dia de vuy, qual tenia ja previngut dita ciutat. Y que a las quatre de la tarda encontrà dit Vilabella en lo lloch de Tona sis regiments, ço és, lo del rey,

51. AHN, Estado, 997d, f. 481v.

52. *Ibidem*, f. 480v.

53. *Ibidem*, f. 480v-481v.

Humada, Farrés, napolitans, Granada y lo que últimament ha levantat la ciutat de Barcelona, baix lo mando del general Ortega, qui ly digué passarian luego a Vich y de allí a Roda.»⁵⁴

Osona, ocupada per l'exèrcit

Després dels fets de Tona la preocupació pels enfrontaments entre soldats i civils es va incrementar. L'11 de febrer de 1711 el diputat militar Francesc de Solà es va reunir a Vic amb Antonio di Sormani, a qui va demanar una major implicació. El general va assegurar que castigaria «severament a qualsevol dels soldats cometés ningun desorde». Tot seguit, va informar el diputat de com quedarien distribuïdes les tropes imperials a la comarca:

«Lugares a donde ha de estar acantonada la infantería: las guardias a Sant Hipolit; Aumada a Sant Juliá; Alcantarilla a Taradell; Luchini y Granada a Vique. Lugares a donde ha de estar acantonada la cavallería: dragones reales a Centellas; Córdoba a Vique y Seva, Clariana y Nebot a Gurb.»⁵⁵

Com es pot comprovar, en aquell moment la plana de Vic es trobava pràcticament ocupada pels soldats austriacistes. Una carta que els consellers de Vic van enviar a mitjan del mes de febrer de 1711 als síndics que tenien destinats a Barcelona mostra que hi havia tropes allotjades gairebé a tot arreu:

«Los fusillers [es troben] en lo lloch del Esquirol y cercanias de aquell, y las tropas regladas se han acantonat a esta part del riu Ter, ço és, en esta ciutat los regiments de Infanteria de Granada y lo regiment de Llutxini; lo regiment de Cavalleria de Cardona, ço és, cosa de 240 cavalls en dita esta ciutat, y lo restant en Ceva. Lo regiment de las Guardas Cathalanas en la vila de Sant Hipòlit, lo regiment de Humada [Ahumada] en Sant Julià de Vilatorra, lo regiment del marquès de Alcantarilla en Taradell, los regiments de Cavalleria de Clariana y de Nebot en Gurb, y lo regiment de Dragons Reals en Tona y Centelles.»⁵⁶

Segons els consellers, el comportament dels soldats, sobretot el dels fusellers de muntanya, continuava sent problemàtica.

«Los llochs del Esquirol y Roda quedan abandonats y deshabitats los naturals y habitants de aquells, havent fet lo mateix molts pagesos, dexant llurs casas y heretats, per no haver pogut aguantar las impertinencias y sobras dels soldats, y menos las dels fusillers. Y quant un se veu precisat en abandonar sa casa y hazienda, se dexan compèndrer quals seran los respectes y motius que-ls obligan a tant lamentable desgràcia.»⁵⁷

54. Carta del diputat militar Francesc de Solà i de Sant Esteva a la Generalitat, enviada des de Granollers el 9 de febrer de 1711. DGC, vol. 10, 2007, p. 2.385.

55. *Ibidem*, p. 2.386, 12 de febrer de 1711.

56. Arxiu Municipal de Vic (AMV), Correspondència enviada, 7.14, 1708-1711, f. 147, 15 de febrer de 1711.

57. *Ibidem*. Un altre testimoni que narra el comportament dels fusellers de muntanya del coronel Ferrer es troba a: CONSTANS, LUIS G., «Una cronica inédita de la guerra de sucesión en Gerona», *Annals de l'Institut d'Estudis Gironins*, 5 (1950), p. 101.

En una altra carta, enviada als síndics dos dies després, els consellers es lamentaven, posant l'exemple de Tona, que els soldats de l'exèrcit imperial mostraven més valor per enfrontar-se amb els civils que amb l'enemic. Els consellers vigatans afirmaven, fins i tot, que l'exèrcit propi causava més temor a la població que el borbònic.

«Las tropas arregladas, axí de cavalleria com de infanteria, que-s troban en esta ciutat y cercanias, entre totas, seran cosa de dos mil, poch mes o menos, però estas, per lo mal govern dels cabos, si bé no són estadas poderosas per a fer rostro al enemich, si ho són estadas pera ocasionar no sols los disgustos que ab nostras antecedents tenim escrit, si també per obligar als habitants en lo lloch de Tona y otras parts desemparar llurs casas, no per temor del enemich, si per las opressions que nostras mateixas tropas los feyan.»⁵⁸

En la mateixa carta, els consellers explicaven l'agressió d'un soldat a un traginer en un carrer de Vic:

«Air succehí en esta ciutat un desmán, y fou que passant un traginer ab sos matxos per lo carrer de Sant Pera, per desgràcia un dels matxos toca levament a un soldat y arrencant aquest luego de son sabre donà al traginer tal cuxillada que de continent li hagueren de administrar tots los sants sacraments, restant ab pocas o ningunas esperansas de vida. Y axí mateix donaren una cuxillada a altra paysà en lo bras, peraquè volie rahonar la sens rahó del soldat.»⁵⁹

En una nova carta enviada a Barcelona el 19 de febrer, els consellers insistien als síndics del mal que causaven els soldats, sobretot els del regiment del coronel Clariana, a qui, segons sembla, els fets de Tona no l'havien fet canviar d'actitud. Per tot plegat, temerosos d'una revolta, demanaven als síndics que informessin el rei.

«Per nou incident devem dir-los que ahir [18 de febrer de 1711] per la tarda arribaren en esta [ciutat] los regiments de cavalleria de Clariana y de Nebot, y lo de infanteria de Humada [Ahumada]. Y per no haver assí bastants quartels per acomodarlos, és estat precis posar aquells per casas particulars. Los desordres que esta nit han succeit los publican los clamors repetits tenim dels pobres a cap de qui ha recaigut aposentar dits soldats, trahen[t] alguns de sos propis llits y comunament casi tots voler que lo paysà los fasse la vida, demanant carn y gallinas, quals desmans nos tenen constituïts en lo major cuyado sabran pensar, tement una fatalitat, que apurada la passència dels paysans a tant desorde incorregit, atenten lo que après se hagués de plorar, ab més que llàgrimas de sanch, puyz los actes de estas tropas son tals que dels amichs fan enemichs.»⁶⁰

En un intent d'evitar els allotjaments, alguns pobles de la comarca, com Gurb, Tona, Taradell i Castellcir, van reunir-se a Vic amb el diputat militar, Francesc de Solà. Tal i com explicava en una carta enviada a la Generalitat, el diputat va presentar al general Sormani les queixes de gent a qui li havien robat bestiar.

58. AMV, Correspondència enviada, 7.14, 1708-1711, f. 148v, 17 de febrer de 1711.

59. *Ibidem*.

60. *Ibidem*, f. 149v, 19 de febrer de 1711.

«Air y vuy he tingut differents representacions, ço és, dels jurats de Gurb, Taradell, Tona y Castellsir sobre trobar-se desmasiadament carregats sos comuns de tropas tenen allotjadas, lo que me ha mogut a fer-me representació al general Sormani, lo qual me ha satisfet en dir-me que lo regent [la Tresoreria] disposàs planta per a repartir entre llochs porció de las tropas y que procuraria en aliviar-los, majorment ab la bona notícia que-ns trau de recel del enemich. També he previngut a dit general que alguns particulars se quexaven dels soldats anavan de guarda al pont de Roda, que una vegada havian pres un moltó y altra vegada dos ovellas, al què me ha respost donaria orde als oficials que quant mudassen la guarda tinguessen tot cuydado no tocassen cosa, sots pena de ser castigats, ab què en tot he trobat dit general flacsible per lo alívio y consuelo dels paysans.»⁶¹

A pesar de les excuses del general, els enfrontaments entre soldats i civils es van reproduir. Cap a finals de febrer de 1711 hi hagué una baralla a Tona entre un home del poble i un soldat, mentre que prop de Vic van matar dos fusellers de muntanya. Això és, almenys, el que Francesc de Solà explicava als seus companys diputats a través d'una carta que els va enviar des de Vic el 27 de febrer.

«Sols ayr en lo lloch de Tona una paysà per quènto particular vingué ab un soldat, lo ferí, de què no se seguí gràcias a nostre Senyor altre desorde. Se procurà inquirir contra lo paysà que segons me han dit tindria culpa. També cerca de esta ciutat [de Vic] mataren air a la tarda dos miquelets, de què per ser hòmens lo més facinerosos de est país ja descridats del rey no se ha fet sentiment algú.»⁶²

El procés de Clariana

En els primers mesos de 1711 el malestar pel comportament dels soldats austriacistes havia assolit un nivell molt alt. Josep Capdeferro i Eva Serra expliquen, per exemple, que el març d'aquell any l'intent del baró de Gondrecourt d'allotjar un nombre excessiu de soldats de cavalleria a Vilalba Sasserra, al Vallès Oriental, va fer plantejar, fins i tot, l'obertura d'una causa al Tribunal de Contrafacions. El poble va enviar una delegació a la Generalitat, la qual, al seu torn, va posar la qüestió en coneixement del secretari d'Estat, Ramon de Vilana Perlas, sense que aquest, pel que sembla, no hi fes res.⁶³

En qualsevol cas, els excessos que els soldats del regiment d'Antoni de Clariana van cometre a Tona a principis de febrer de 1711 van arribar ben aviat a oïda del rei Carles III. En una carta enviada al Consell de Vic, datada el dia 18 d'aquell mes, Ramon de Codina, síndic de la ciutat, explicava als consellers que «en lo tocant al desmán de Thona, ya se ha ordenat al coronel Clariana vinga a esta ciutat [de Barcelona], y quedarà pres».⁶⁴

61. Carta del diputat militar Francesc de Solà i de Sant Esteva a la Generalitat, enviada des de Vic el 24 de febrer de 1711. DGC, vol. 10, *op. cit.*, p. 2.399.

62. *Ibidem*, p. 2.400, 27 de febrer de 1711.

63. CAPDEFERRO, Josep; SERRA, Eva. *La defensa de les Constitucions de Catalunya. El Tribunal de Contrafacions (1702-1713)*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, 2014, p. 148-150.

64. AMV, Correspondència rebuda, 8.16, 1707-1712, s.f., 18 de febrer de 1711. Agraeixo a Francesc de Rocafiguera, responsable d'aquest arxiu, el seu ajut en la transcripció d'aquesta carta.

Això no obstant, no fou fins el mes de juliol que, arran de la mort d'un civil a Cardona, el rei Carles III va encarregar al jutge Josep Pasqual ocupar-se dels excessos. El jutge va rebre l'ordre d'investigar els esdeveniments ocorreguts a Tona i de castigar «la gran omisión experimentada en este jefe comandante [el coronel Clariana]».⁶⁵

El procés a Antoni de Clariana va desenvolupar-se a Barcelona entre els mesos de juliol i agost de 1711. El coronel va defensar-se procurant restar credibilitat a les acusacions, amb l'argument que cap de la quarantena de testimonis que van declarar havia presenciat els fets, sinó que només ho havien sentit a dir.

*«Responde dicho don Antonio de Clariana a dichos cargos (...) que sobre estos cargos no hay ninguno de los testigos [que] diga que ellos lo vieron ni como desarrajaron la arca y puertas de las carnicería ni como pusieron fuego a dichas casas, sí solo que lo oyeron dezir y ésta no es legítima prueba.»*⁶⁶

A més, Clariana va intentar eludir la seva responsabilitat, assegurant que els perjudicats no li van dir exactament qui eren els culpables, de manera que, segons ell, li fou impossible aplicar un correctiu. En aquest sentit, s'excusava dient que els testimonis es podien confondre de regiment, ja que en els mateixos dies a Tona s'hi allotjaren els fusellers del coronel Ferrer.

«Aunque dichos soldados huviessen cometido dichos excessos, no deve ser culpado dicho coronel, pues no le constó qué soldados fueron ni lo supo, ni supieron los de dicho lugar. Y así no tenía a quien castigar por deffeto de prueba que devían los de dicho lugar prestarle, haziéndole evidencia que soldados habían sido de su regimiento, según manda la ley del Bando.»

La «ley del bando» a la qual es referia Clariana era un edicte publicat per ordre de Carles III el 2 de febrer de 1711 —o sigui, tres dies abans que el regiment de cavalleria arribés a Tona— en què s'establia que els oficials que no castiguessin els excessos contra la població serien privats de l'ofici. A la vegada, el rei instava els afectats a identificar els agressors i denunciar-los al seu superior o al mateix monarca, si aquell no els feia cas.⁶⁷

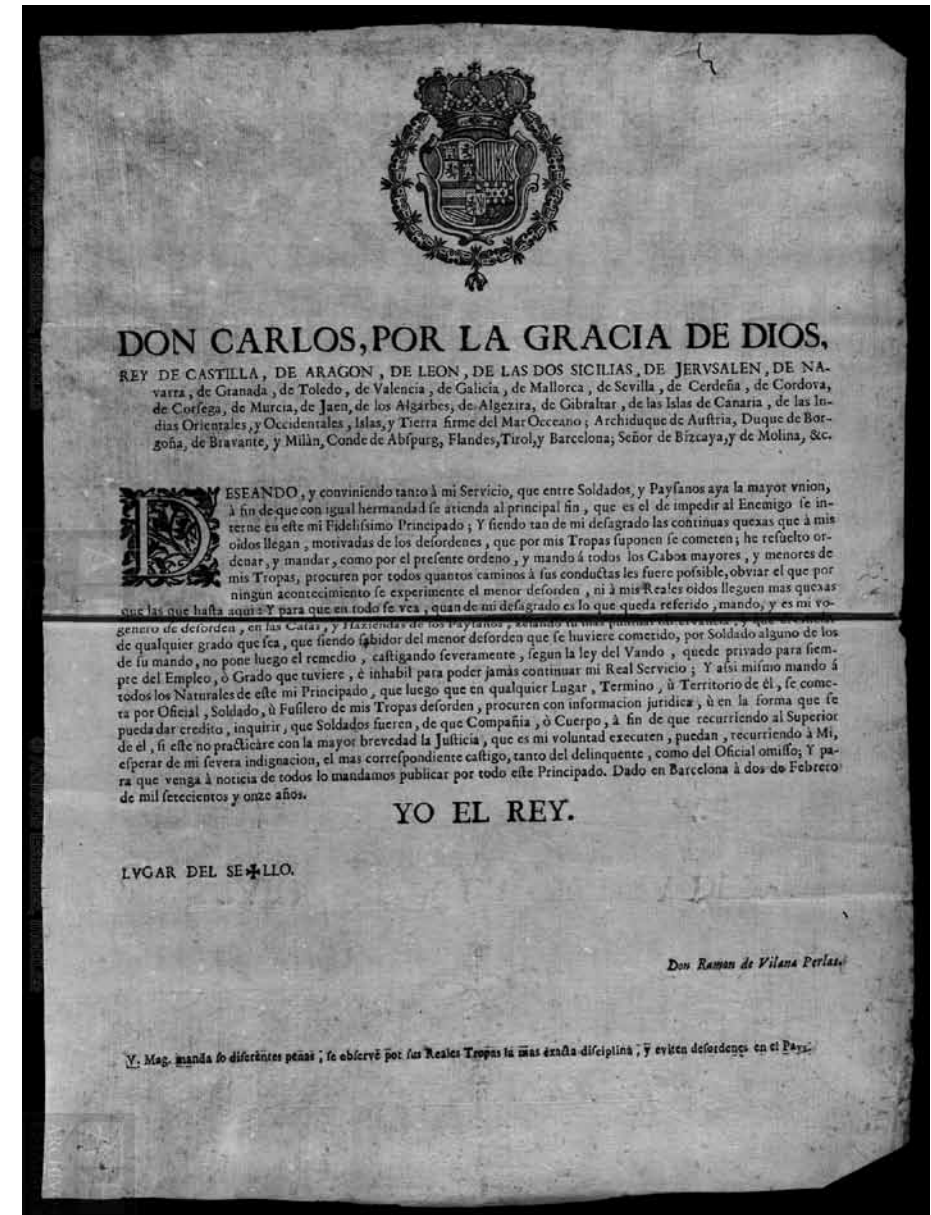
El coronel Clariana, però, va al·legar que l'edicte no va arribar a les seves mans fins al dia 8 de febrer, quan els excessos a Tona ja havien estat comesos.

«Excluye a dicho de Clariana de la contrafacción del Real Bando (...) porqué estando dicho coronel con su regimiento el día 8 de dicho mes de febrero de marcha y para partirse de dicho lugar de Tona al lugar del Esquirol, recibió aquel día 8 el mencionado Real Bando de orden del conde Sormani, al qual

65. LEÓN, *op. cit.*, p. 864.

66. AHN, Estado, 997d, f. 474-488.

67. Edicte reial, imprès, datat a Barcelona el 2 de febrer de 1711, inserit en l'original del dietari de la Generalitat. ACA, Generalitat, Sèrie General (N), 317, f. 5v-6. Reproduït també a: CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*. Vol. 3, *op. cit.*, p. 326. L'edicte fou el resultat d'una queixa presentada al rei per la Generalitat, a instància d'una resolució presa per la Conferència dels Tres Comuns el 29 de gener. DGC, vol. 10, 1701-1713, p. 1.119.

Edicte de Carles III publicat el febrer de 1711 per castigar els abusos comesos pels soldats de l'exèrcit imperial contra la població civil. ACA.

mandó publicar en continente a la testa del Regimiento, hallándose formado en un campo cerca de dicho lugar de Tona.»⁶⁸

Els arguments presentats pel coronel Clariana no foren tinguts en compte pel tribunal. El jutge Josep Pasqual va considerar que l'oficial havia de ser «*culpado de omisso*», per no haver previst i castigat els excessos. Amb tot, el tribunal va considerar que sis mesos d'arrest —que gairebé havia complert— eren suficients com a pena i que, per tant, es podia reintegrar al servei. El 7 d'agost de 1711, el Consell de Guerra, presidit pel comte d'Ulffeldt, seguint el parer del jutge, va considerar vàlida la pena i va instar el coronel Clariana a posar més atenció en les seves obligacions de cara al futur.

«[Que] *le sirva para castigo la del arresto que ha padezido por espacio de seis meses, apreciéndole el cuidado que debe observar en estas materias, no dando lugar a que lleguen las quejas de los ofendidos a sus oídos por remedio, quando es de su principal obligación precaver con la buena disciplina y zelo activo los daños y acciones de todos sus súbditos, de que en adelante se le deberá hazer mas formal cargo por la reiterada negligencia.»⁶⁹*

Fins i tot, el càstig a l'únic soldat del regiment que havia estat identificat va quedar a l'arbitrarietat del propi coronel. «*Y respecto resultar delinquente un soldado de su regimiento llamado Baso, que proceda el mencionado coronel contra él en justizia a la averiguación y al castigo*», va determinar el Consell de Guerra.⁷⁰

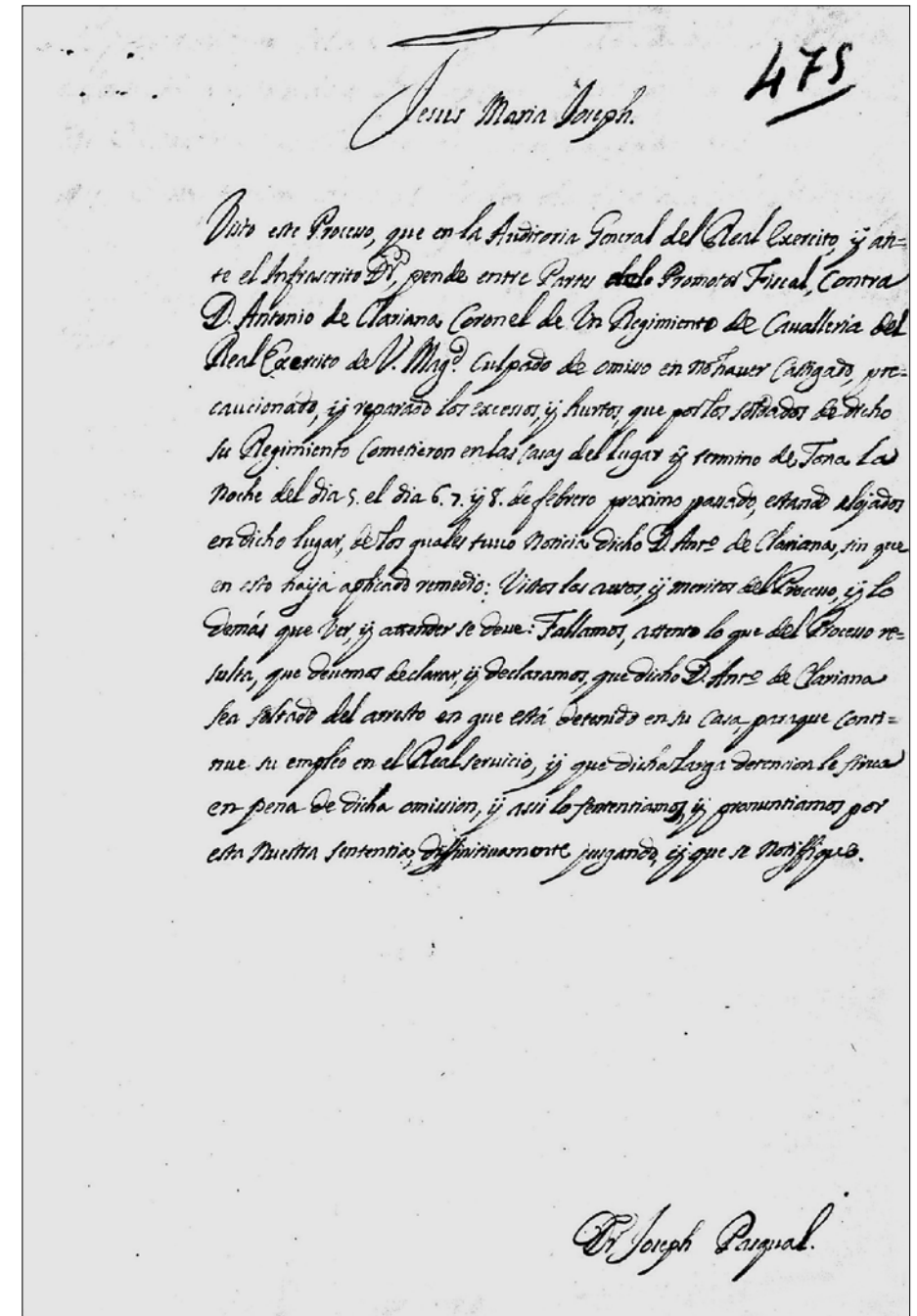
En el supòsit que el coronel Clariana hagués castigat el soldat, la pena aplicada podia variar segons quina fos la culpa. Segons les ordenances militars aprovades per Carles III el 1706, el delictes de furt contra béns privats es castigava amb la pena de galeres si l'infractor era un soldat i amb la pèrdua del càrrec si es tractava d'un oficial. Ara bé, si el furt venia donat després d'una «*rotura de puerta*», la pena aplicada era la mort infame.⁷¹

68. AHN, Estado, 997d, f. 483. Segons una carta enviada per Francesc de Solà, diputat militar, al consistori dels diputats, l'edictes reial va arribar a Granollers el dia 7 de febrer. «Segons me participa V.E.F. se han imprimit uns reals edictes per los cabos que fins vuy no ne han arribat en esta vila y me apar serà convenient que V.E.F. procurés a remètrer-me'n algun». DGC, vol. 10, 1701-1713, p. 2.383.

69. AHN, Estado, 997d, f. 488. A pesar del càstig, el coronel Clariana va continuar generant polèmica. Cap a finals de 1711 va voler abandonar l'exèrcit, tot enviant una carta a la reina Elisabet Cristina de Brunswic. El Consell de Guerra, però, va considerar que les formes de Clariana eren poc respectuoses i el va condemnar a presó al castell de Montjuïc. AHN, Estado, 998d, f. 157-162. Ara bé, l'actuació més polèmica d'Antoni de Clariana va arribar el juliol de 1713, quan fou detingut mentre, en companyia del seu pare, el comte de Múnter, intentava abandonar Barcelona i passar a Sarrià, on hi havia un dels comandaments de l'exèrcit filipista. Segons Castellví, els detinguts foren conduïts a casa del conseller en cap, mentre la gent els escridassava pel carrer. Finalment, se'ls condemnà a l'arrest domiciliari durant el temps que va durar el setge de 1713-1714. CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*. Vol. 3, *op. cit.*, p. 622 i 714. Sobre l'actuació de Clariana durant el setge de 1705 i la presa de Càller el 1708, vegeu: CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*. Vol. 1, *op. cit.*, p. 618-619 i 623; CASTELLVÍ, *Narraciones Históricas*. Vol. 3, *op. cit.*, p. 580.

70. AHN, Estado, 997d, f. 475.

71. *Ordenanzas del archiduque Carlos*. Madrid: Ministerio de Defensa, 1987, f. 53v. Edició facsímil de les ordenances de 1706, conservades a l'AHN. «*La muerte infame se entiende segun lo que se usará en el país donde estará la armada, advirtiéndole que no se entiende por muerte infame el morir arcabuzado, como és por mano de soldados, que es gente honrrada*». *Ibidem*, f. 57v.

Sentència del procés del coronel Antoni de Clariana pels excessos comesos pels soldats del seu regiment a Tona, dictada pel jutge Josep Pasqual l'agost de 1711. AHN.

Pel que fa als béns públics, la pena aplicada era la màxima: «*Por hurto público se entiende todo aquello que ser roba al público, y esto se castiga con pena de muerte*». D'una forma semblant, els furts fets en un carrer públic, «*siendo prenciosísimos al comercio público*», eren considerats «*latrocinios*» i castigats també amb la pena de mort infame. Per tant, els robatoris perpetrats a la carnisseria i a la casa del comú de Tona podien entrar dins d'aquestes dues categories.⁷²

Finalment, els incendis eren penats amb el major dels càstigs. «*Todos los yncendarios voluntarios seran castigados con la pena de muerte infame, sinó es que fuere hecho por orden de su superior*». L'aplicació d'aquesta pena, per tant, podia ser també molt arbitrària.⁷³

Ara bé, la pena més indefinida i lleu era la que castigava els excessos.

«*Por excesos se entienden todas las violencias, extorsiones u otra incomodidad hecha al país que no están incluidas en los delictos aquí anotados. Y por estas se castigaran los soldados ordinarios con la restitución de lo quitado a más de otra pena arbitraria, segun las circunstancia del hecho, pero los oficiales con la pena de la perdición del cargo. Serán también castigados todos los oficiales o comandantes que sabiéndolo permitirán o no impedirán dichos excesos.*»⁷⁴

En qualsevol cas, la causa contra el coronel Antoni de Clariana no va aturar el mal comportament dels soldats. El novembre de 1712 la Generalitat, el Consell de Cent i el Braç Militar van presentar una queixa a la reina Elisabet Cristina pels desordres causats per l'exèrcit, recordant que l'allotjament s'havia de fer d'acord amb les Constitucions i, sobretot, procurant evitar «las violencias en los compósitos dels generals i officials, los maltractes se fan als jurats, paysans y fins a sacerdotes».⁷⁵

Com es pot comprovar, així doncs, la dificultat de conjugar l'allotjament de les tropes imperials amb el respecte per les Constitucions es va allargar fins ben bé el 1713, quan aquestes foren evaquades. Val a dir, això no obstant, que l'exèrcit borbònic que a partir d'aleshores va ocupar el Principat tampoc no va tenir gaire miraments. El desembre de 1713 l'intendent José Patiño va imposar a les ciutats i viles del Principat el pagament d'una contribució per tal de mantenir les tropes durant els mesos d'hivern. Aquest impost eximia la població d'haver de donar res als soldats allotjats, amb l'excepció de servei, llenya, llit i mitja rova diària de palla per a cada cavall. En el cas de Mataró, per exemple, la quantitat mensual que calia pagar fou establerta en 2.800 rals de vuit.⁷⁶

72. *Ibidem*, f. 54v.

73. *Ibidem*, f. 55.

74. *Ibidem*, f. 55-55v.

75. Fragment reproduït a: ESPINO LÓPEZ, «La mobilització...», *op. cit.*, p. 145.

76. LLOVET, Joaquim, «Mataró 1715. La qüestió dels allotjaments militars». *Sessió d'Estudis Mataronins*, 6 (1989), p. 53. Aquest article inclou la reproducció facsímil de l'edicta sobre allotjaments imprès per ordre de José Patiño, datat l'11 de desembre de 1713, que es conserva a l'Arxiu Municipal de Mataró. Sobre les contribucions exigides per Felip V per al manteniment de l'exèrcit a Catalunya a partir de 1711 vegeu també: TORRAS I RIBÉ, Josep Maria. *Felip V contra Catalunya*. Barcelona: Dalmau, 2005, p. 79-82; i SERRA, «Els militars contra...», *op. cit.*, p. 31-32.

Conclusions

L'exemple de Tona és només un dels casos que mostren el dany causat pels exèrcits a l'època moderna. El paper dels representants d'aquest poble en l'afer Saiol fou, en canvi, força excepcional. Les trobades que el síndic i el jurat en cap de Tona van tenir amb el diputat eclesiàstic el 1687 indiquen que en aquella època existia una proximitat entre les institucions del país i la població, a la vegada que són una prova que abans de l'esclat de la Revolta dels Barretines hi hagué un intent, tant per part dels pobles com de la Generalitat, d'evitar la violència.

Aquest article ha servit també per repassar la legislació relacionada amb els allotjaments que emanava de les Constitucions de Catalunya i, sobretot, per analitzar les modificacions introduïdes en les Corts de 1701-1702 i de 1705-1706. De l'etapa de govern de l'arxiduc Carles d'Àustria es pot concloure que aquest monarca —a diferència de Felip V— va intentar corregir, almenys sobre el paper, el problema dels allotjaments.

En qualsevol cas, l'actuació del regiment d'Antoni de Clariana a Tona el 1711 indica que durant la Guerra de Successió el país va continuar patint el dany causat pels soldats. El procés obert al coronel Clariana és, de fet, una prova que a la pràctica la justícia militar fou més aviat laxa a l'hora de castigar els abusos dels soldats amb la població, així com també la responsabilitat dels oficials. És molt probable, en aquest sentit, que els alts comandaments militars evitessin els càstigs amb l'objectiu de no dificultar encara més el reclutament.

Sigui com vulgui, el problema dels allotjaments durant la Guerra de Successió és, sens dubte, un tema que no ha estat suficientment aprofundit, sobretot per determinar en quina mesura el comportament dels soldats va perjudicar la causa austriacista. De la mateixa manera, caldria estudiar a fons la influència que el malestar va tenir en el reclutament de voluntaris arreu del país per a la defensa de Barcelona durant el setge de 1713-1714.

